

Magdalena Kosiada

Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 13 października 2004 r., sygn. II AKzw 685/04¹

Treść art. 77 § 1 k.k. nie pozostawia wątpliwości, że pozytywna prognoza społeczno-kryminologiczna jest jedyną przesłanką warunkowego zwolnienia, która to prognoza ma być konstruowana w oparciu o podstawy wymienione w tym przepisie.

Okoliczności popełnienia przestępstwa – o których mowa w art. 77 § 1 k.k. – o tyle mają znaczenie dla negatywnej decyzji w przedmiocie warunkowego zwolnienia, o ile wskazują na takie cechy skazanego, które mogą być przyczyną popełnienia przez niego kolejnego przestępstwa.

1. Formalne i materialne przesłanki do stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia określają przepisy Kodeksu karnego w art. 77–79. Teza głosowanego orzeczenia skłania do skoncentrowania uwagi wokół podstaw merytorycznych.

W obecnym stanie prawnym jedyną materialną przesłanką udzielenia przedterminowego zwolnienia jest pozytywna prognoza kryminologiczna sprawcy. Prognoza ta ma uzasadniać przekonanie, że po zwolnieniu skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa (art. 77 § 1 k.k. *in fine*).

Istotą kontrowersji, które na gruncie art. 77 k.k. są źródłem rozbieżności przede wszystkim w orzecznictwie, jest – jak należy przypuszczać – co najmniej wątpliwa w swej słuszności skłonność do utożsamiania samej instytucji „prognoza kryminologiczna” z okolicznościami, na podstawie których ustawodawca nakazuje sądowi jej formułowanie.

Tak więc na prognozę kryminologiczną „składają się” następujące elementy:

- postawa skazanego,
- właściwości i warunki osobiste,
- sposób życia przed popełnieniem przestępstwa,
- okoliczności popełnienia przestępstwa,
- zachowanie skazanego po popełnieniu przestępstwa i w czasie odbywania kary.

---

¹ Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych 2005, nr 4, poz. 22.

Dodatnia prognoza kryminologiczna winna być więc rezultatem kumulatywnej oceny wszystkich kryteriów zawartych w przepisie dopuszczającym skorzystanie przez skazanego z instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia². Chodzi tu zatem o sumę okoliczności, które w konsekwencji pozwalają na ocenę, czy i w jakim stopniu nastąpiła resocjalizacja sprawcy oraz czy skazany zrozumiał konieczność przestrzegania porządku prawnego i nie stwarza dla niego zagrożenia w przyszłości³.

2. Dla dalszych rozważań konieczne jest wskazanie braku symetrii celów wymierzenia kary uregulowanych w Kodeksie karnym z celem związanym z jej wykonaniem ustalonym w Kodeksie karnym wykonawczym. Zgodnie z art. 53 § 1 k.k., wymierzając karę, sąd bierze pod uwagę cele zapobiegawcze, wychowawcze oraz potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Natomiast w postępowaniu wykonawczym jedynym celem jest prewencja indywidualna. Sąd penitencjarny, orzekając w przedmiocie warunkowego przedterminowego zwolnienia, zgodnie zresztą z wolą ustawodawcy, nie może brać pod uwagę zwłaszcza potrzeb w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa; zasadniczo skupia się bowiem tylko na osobie samego sprawcy. Podobnie poczucie społecznego niezadowolenia nie może być podstawą do odmowy udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia, ponieważ nie jest normatywną przesłanką do wydania takiej decyzji, co więcej – nie sytuje się zgodnie z art. 67 k.k.w. w kategoriach celu wykonywania kary pozbawienia wolności.

Trafne stanowisko w tym przedmiocie zajął Sąd Apelacyjny w Krakowie, stwierdzając w postanowieniu z dnia 8 kwietnia 2003 r., że „Orzeczenie co do przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawiania wolności nie jest ponownym oznaczeniem kary za popełnione przestępstwo, ewentualnie jej łagodzeniem, ale jest racjonalnym stosowaniem środków penitencjarnych dla racjonalizowania kary”⁴. Jeśli zatem orzeczenie takie nie jest ponownym orzeczeniem o karze, sąd penitencjarny nie powinien uwzględniać dyrektyw wymiaru kary przy rozstrzygnięciu w przedmiocie przedterminowego zwolnienia.

Przy rozważaniu czynników stanowiących podstawę prognozy społecznej z punktu widzenia warunkowego zwolnienia, po myśli art. 77 § 1 k.k. mogą, a nawet powinny być brane pod uwagę okoliczności, które stanowiły podstawę wymiaru kary. Powinny one jednak być ujmowane z innego punktu widzenia, tj. z uwzględnieniem zmian, jakie nastąpiły w toku wykonywania kary. Podobny, wyrażony w literaturze pogląd został jednak obwarowany

---

² O. Górniok, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2006, s. 295.

³ S. Paweła, O czynnikach prognostycznych przy warunkowym zwolnieniu, *Nowe Prawo* 1983, nr 9–10, s. 70.

⁴ Sygn. II Akz (1) 125/03, KZS 2003, nr 4, poz. 33.

zastrzeżeniem, że nie mogą to być okoliczności, które stały się podstawą wymiaru kary ze względu na prewencję generalną⁵. Mimo iż pogląd ten został wyrażony na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., bez wątpienia jego aktualność jest tym bardziej doniosła w świetle obecnej kodyfikacji.

Zasadnie przeto Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wyraźnie odróżnił materialną przesłankę warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary od podstaw służących do jej sformułowania, które winny wzbudzić przekonanie sądu, co do słuszności podjętej decyzji.

3. Pośród warunków, w granicach których na gruncie art. 77 § 1 k.k. formułowana jest prognoza społeczna, Sąd Apelacyjny we Wrocławiu podniósł kwestię „okoliczności popełnienia przestępstwa”.

Dla prawidłowego stosowania instytucji warunkowego zwolnienia niezbędne jest ustalenie znaczenia wprowadzonej do k.k. (w stosunku do Kodeksu karnego z 1969 r. – dop. M. K.) przesłanki w postaci „okoliczności popełnienia przestępstwa”, jako podstawy kryminologicznego prognozowania. W pierwszym rzędzie wypada rozważyć, czy przesłankę tę można identyfikować z pojęciem „okoliczności popełnienia czynu”, które zostało użyte w art. 115 § 2 k.k., jako jeden z elementów służących do oceny stopnia społecznej szkodliwości czynu, czy też ma on inny zakres znaczeniowy?⁶ Już samo użycie przez ustawodawcę dwóch różnych określeń sugeruje, że ich zakresy znaczeniowe nie mogą być tożsame.

Trzeba się więc zgodzić, że znaczenie pojęcia „okoliczności czynu” jest nader wąskie, nie obejmuje bowiem pozostałych elementów składających się na pojęcie społecznej szkodliwości wymienionych w art. 115 § 2 k.k. i już chociażby z tego powodu nie pozwoliłoby spojrzeć wszechstronnie na przyszłe życie skazanego przez pryzmat popełnionego przestępstwa⁷.

Zarówno okoliczności czynu, jak i sam czyn są kategorią o charakterze przedmiotowym, tym samym w istocie mamy do czynienia z częścią pewnej rzeczywistości, która oględnie rzecz ujmując – w bardzo ograniczonym stopniu poddaje się „oddziaływaniu korygującemu”. Z kolei społeczna szkodliwość z punktu widzenia dogmatyki prawa karnego jest pojęciem ocennym, a jego zakres wyznaczają kryteria wskazane przez ustawodawcę w art. 115 § 2 k.k., w tym rzędzie głównie o charakterze podmiotowym wynikające z konieczności badania zwłaszcza postaci zamiaru czy motywacji sprawcy.

„Okoliczności popełnienia przestępstwa” to przesłanka wynikająca z samego opisu czynu przestępczego, a zwłaszcza z uzasadnienia wyroku.

⁵ S. Paweła, O czynnikach prognostycznych przy warunkowym zwolnieniu, *Nowe Prawo* 1983, nr 9–10, s. 72 i cytowani tam Autorzy.

⁶ J. Kulesza, Głosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 listopada 1998 r., *Palestra* 2000, nr 1, s. 183.

⁷ Tamże.

Tak więc na okoliczności popełnienia przestępstwa składają się elementy podmiotowe i przedmiotowe. Uwzględniając powyższe⁸, orzekając o warunkowym zwolnieniu zgodnie z tezą głosowanego orzeczenia, eksponować należy elementy dotyczące osoby sprawcy. Niedopuszczalne jest zwłaszcza akcentowanie okoliczności związanych z samym czynem.

Wydobycia wymagają okoliczności, dotyczące roli skazanego w popełnionym przestępstwie.

Konstrukcja art. 77 § 1 k.k. wydaje się eksponować to, co się tyczy samego skazanego, a nie przedmiotowej strony przestępstwa. Większe znaczenie przywiązywać wypada na przykład do tego, czy skazany popełnił wiele czynów zabronionych, za które wymierzono karę łączną, niż do rozmiaru wyrządzonych przestępstwami szkód. Nie może umknąć uwadze, że orzeczenie o niewykonaniu reszty kary (sumy kar) pozbawienia wolności zapada zwykle po znacznym upływie czasu od popełnienia przestępstwa⁹.

Należy również zauważyć, że jeśli przy rozważaniu czynników prognozy kryminologicznej z punktu widzenia warunkowego zwolnienia brane są pod uwagę w aspekcie stanowiącym przedmiotowe okoliczności popełnienia przestępstwa, to *ipso facto* zakładać trzeba istnienie braku symetrii pomiędzy art. 77 § 1 k.k. i art. 67 k.k.w. Oba te przepisy dotyczą przecież postępowania wykonawczego i należy stosować je we wzajemnej korelacji. Nie jest uzasadnione stosowanie ich w oderwaniu od siebie i tym samym sugerowanie niespójności polskiego systemu prawa karnego wykonawczego.

Nadmierne akcentowanie roli, jaką przy udzieleniu warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary odgrywa czyn i okoliczności jego popełnienia, graniczy z kryterium społecznego oddziaływania kary, czyli negatywną prewencją generalną, z której ustawodawca w oczywisty sposób zrezygnował¹⁰.

Orzekając o przedterminowym zwolnieniu z reszty kary pozbawienia wolności, nie należy w świetle obowiązującego prawa kierować się rodzajem przestępstwa, za które wymierzono karę, ani nawet indywidualnymi cechami owego czynu. Kara została orzeczona wyrokiem wraz z dopuszczalnymi szczegółami jej odbywania, ewentualnie także surowszymi warunkami przedterminowego zwolnienia (art. 77 § 2 k.k.).

Głosowane orzeczenie wpisuje się w ten kierunek orzecznictwa penitencjarnego, który wcześniej zakreślały choćby sądy krakowskie. W jednym z orzeczeń przyjęto bowiem, że „Charakter przestępstwa ma w tych sprawach znaczenie o tyle, że może ujawnić szczególne cechy osobowości skazanego, które należy wziąć pod uwagę przy ustalaniu prognozy jego przy-

---

⁸ J. Ś p i e w a k, Warunkowe zwolnienie w Kodeksie karnym i Kodeksie karnym wykonawczym, Przegląd Więziennictwa Polskiego 1998, nr 20–21, s. 8.

⁹ Tamże.

¹⁰ G. W i c i ń s k i, Podstawy stosowania warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary, Przegląd Więziennictwa Polskiego 1999, nr 24–25, s. 44.

szłego zachowania (...)”¹¹. Z kolei w innym podnosi się, że „prognozę zachowania skazanego można, a zgodnie z art. 77 § 1 nawet trzeba opierać na okolicznościach dotyczących przestępstwa, powinna to być ocena tycząca osobowości skazanego, cech ujawnionych w przestępstwach (...)”¹².

Za niedopuszczalne należy natomiast uznać skłonności do ustalania prognozy kryminologicznej skazanego z perspektywy odległego końca wykonania orzeczonej kary i na tej podstawie odmawiać udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia. Pogląd ten jest bardzo wyraźnie akcentowany zarówno przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w uzasadnieniu glosowanego postanowienia, jak i w uzasadnieniach innych, przywołanych tu orzeczeń.

Jest prawdą oczywistą, że stosunek kary już odbytej do kary orzeczonej ma wpływ na spełnienie przez danego skazanego przesłanki formalnej warunkowego zwolnienia określonej w art. 78 k.k., ewentualnie zmodyfikowanej na podstawie art. 77 § 2 k.k. przez sąd *in meriti*. Jeżeli zatem przesłanka formalna jest spełniona, nie sposób odwoływać się do czasu, jaki pozostał do odbycia całej kary jako kryterium mającego wpływ na prognozowanie dotyczące osoby sprawcy.

Nawiązując do tezy glosowanego postanowienia, trzeba podkreślić, że ustalając prognozę społeczną sprawcy, należy przede wszystkim skupić się na zagadnieniach dotyczących jego motywacji oraz ustalić procesy wewnętrzne, jakie zaszły w jego psychice przed i w czasie popełnienia przestępstwa¹³. Przestępstwo z racji tego, że jest czynem, jest jednocześnie zawsze jakąś formą zachowania (działaniem lub zaniechaniem), stąd ustalenie prawidłowości, na których się opiera, stanowi istotny wkład do wskazania wszystkich elementów rządzących psychiką sprawcy, które mają wpływ na naruszenie porządku prawnego. Aby zgromadzić takie informacje, poznać zależności pomiędzy poszczególnymi elementami konstrukcji psychicznej sprawcy oraz ustalić rodzaj wpływu czynników zewnętrznych na psychikę przestępcy, trzeba sięgnąć do dorobku tych nauk, które z racji swojego przedmiotu stanowią punkt wyjścia dla odnośnych rozważań prawnych. Właściwą rolę w tej mierze odgrywają psychologia, psychopatologia, a także psychiatria, pozwalając na ustalenia w przedmiocie prawidłowości i patologii funkcjonowania psychiki człowieka, w tym zwłaszcza w zakresie jej wpływu na zachowanie¹⁴.

¹¹ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 6 czerwca 2001 r., sygn. II AKz 189/01, KZS 2001, nr 6, poz. 27.

¹² Postanowienie SA w Krakowie z dnia 28 grudnia 2001 r., sygn. II AKz 501/01, OSA 2002, nr 9, poz. 73.

¹³ Patrz teza postanowienia SA we Wrocławiu z dnia 21 października 2004 r., sygn. II Akzw 709/04, OSA 2005, nr 4, poz. 23.

¹⁴ Por. M. Kuć, Indywidualizacja kary pozbawienia wolności, (w:) M. Kuć, I. Niewiadomska (red.), Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna, Lublin 2004, s. 237 i nast.

Znaczące są zwłaszcza ustalenia w przedmiocie zdefiniowania czynników sterujących zachowaniem się sprawcy w konkretnej sytuacji oraz jakie w świetle tych informacji są przewidywane zachowania sprawcy po opuszczeniu zakładu karnego¹⁵. Z tego względu badanie uwarunkowań osobowościowo-charakterologicznych powinno mieć na uwadze perspektywę związaną z zachowaniem się sprawcy w przyszłości. Dla potrzeb takiego ustalenia duże znaczenie ma analiza zamiaru sprawcy, a także motywów, będących ważnym regulatorem jego zachowań. Nie trudno zauważyć, że na przeciwnych biegunach sytuują się zwłaszcza *dolus repentinus* i *dolus praemeditatus*.

4. Odmawiając warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności na podstawie negatywnej prognozy, sąd powinien, opierając się na badaniu osobowości skazanego, wskazać konkretnie te jego cechy, które na tę negatywną prognozę wpływają. Dalece niewystarczające z punktu widzenia uzasadnienia orzeczenia będzie np. stwierdzenie, że skazany nie uprawdopodobnia przestrzegania porządku prawnego po opuszczeniu zakładu karnego.

Sąd penitencjarny, odmawiając udzielanie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, nie może kierować się jako główną przesłanką rodzajem przestępstwa popełnionego przez skazanego, wielkością wyrządzonej szkody – te elementy pod rozwagę brał sąd *in meriti*, orzekając o karze. Sąd penitencjarny nie powinien również odmawiać udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia ze względu na osobę pokrzywdzonego albo co gorsza na fakt, że sprawa odbiła się szerokim echem opinii publicznej. Kwestie te nie są istotne dla rozstrzygnięcia o warunkowym zwolnieniu. Jedynie, jak słusznie stwierdził sąd w glosowanym postanowieniu, okoliczności popełnienia przestępstwa mają znaczenie dla kryminologicznego prognozowania, o ile wskazują na takie cechy skazanego, które mogą uprawdopodobnić przypuszczenie, że w przyszłości sprawca popełni przestępstwo albo że go nie popełni.

Rozpatrując okoliczności popełnienia przestępstwa, należy także uchwycić inne cechy sprawcy, które mają znaczenie dla ustalenia prognozy kryminologicznej. Zawężając pole widzenia do okoliczności świadczących np. o wysokiej demoralizacji skazanego w chwili popełnienia przestępstwa, nastąpi zdeprecjonowanie innych podstaw, niosących za sobą wyższy ładunek doniosłości z punktu widzenia zasad stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia. Na osobę skazanego należy w każdym przypadku spojrzeć w sposób „dynamiczny”, porównując jego postawę w chwili popełnienia

---

¹⁵ Por. P. Oleś, Niektóre dylematy biegłego psychologa, (w:) M. Kuć, I. Niewiadomska (red.), *op. cit.*, s. 198.

przestępstwa, poprzez pryzmat zachowań po przestępstwie, a przede wszystkim w czasie odbywania kary aż do chwili orzekania o przedterminowym zwolnieniu. Dopiero takie – kompleksowe, ale i porównawcze ujęcie osobowości sprawcy pozwala ustalić, czy nastąpiło przemodelowanie jego systemu wartości, a co za tym idzie, czy cel wykonania kary, sprowadzony do oczekiwania, że sprawca będzie w przyszłości przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa, został osiągnięty. Charakterystyka osobowości sprawcy z chwili popełnienia przestępstwa może być przy tym podejściu co najwyżej punktem wyjścia dla całościowych ustaleń świadczących o jego pozytywnej lub negatywnej prognozie społecznej w chwili orzekania.

Powyższe rozważania znajdują szerokie poparcie także w dalszym orzecznictwie. Sąd Apelacyjny w Krakowie w postanowieniu z dnia 25 czerwca 2004 r. stwierdził, iż „(...) skoro sąd okręgowy uznaje, że przeciwko zwolnieniu skazanego przed terminem przemawiają cechy osobowości skazanego przejawione popełnionym przestępstwem, sąd nie powinien poprzestać na ogólnikach, a powinien te cechy nazwać, by można było racjonalnie sprawdzić, czy w tych aspektach osobowości skazanego nastąpiły zmiany. Jeśli sąd kieruje się jedynie cechami osobowości skazanego z czasu popełnienia przestępstwa, świadczy to, że sąd nie bierze pod uwagę tego, co zaszło później, zatem zmian osobowości, dążenia do poprawy, w tym i wskutek oddziaływań penitencjarnych”¹⁶.

Przyjmując głosowane postanowienie z pełną aprobatą, zauważam nadto, że poszerza ono ten nurt orzecznictwa penitencjarnego, który instytucję warunkowego przedterminowego zwolnienia słusznie postrzega z perspektywy celu wykonania kary pozbawienia wolności określonego w art. 67 k.k.w. Jest to o tyle ważne, że każdy inny od kodeksowego sposób rozumienia celu pozbawiania wolności (np. retrybutywny) w naturalny sposób musi rzutować także na interpretację podstaw orzekania warunkowego zwolnienia, w takich warunkach zwykle trudną do pogodzenia z treścią art. 77 k.k.

---

¹⁶ Sygn. II AKzw 387/04, KZS 2004, nr 7–8, poz. 51.